

Reseberättelse över en psykiatrisk och kriminologisk studieresa i Italien 1952.

Av överläkaren TORSTEN SONDÉN.

Overlæge *Torsten Sondén* (21. juli 1893—20. februar 1953) efterlod sig ved sin død en rejseberetning om sin sidste studierejse til Italien. Beretningen var i første række skrevet til brug for det svenske fængselsvæsen. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab* bringer her i uddrag de vigtigste afsnit af beretningen, der sætter et smukt minde over den fremstående, alt for tidligt bortgangne psykiater og kriminalist.

Något om italiensk straffrätt.

I Italien gälla fortfarande den fascistiska strafflagen och straffprocesslagen, vilka, länge förberedda och diskuterade, promulgerades den 19 oktober 1930. Strafflagen är försedd med en långre inledning med principdiskussion och motivering av dåvarande justitieministern *Rocco* och kallas efter honom ofta „il Codice Rocco“. Sedermera har tillkommit särskild lagstiftning om unga förbrytare, 1934 lagen om ungdomsdomstolar („Istituzione e funzionamento del tribunale per i minorenni“) och 1939 lagen om uppfostringsanstalter („Regolamento per il funzionamento delle case di rieducazione per i minorenni“). Il Codice Rocco är nu i stöpsleven, ändringar ha skett och ett preliminärt förslag till ny strafflag är utarbetat. Ännu kvarstå dock i huvudsak orubbade sådana strafflagens grundvalar som tillräknelighetsbestämmelserna, avgränsningen mellan straff och skyddsåtgärder m. m.

1930 års strafflag har som bakgrund motsättningen mellan den klassiska straffrättsskolan och den s. k. positiva skolan. Den är i viss mån en reaktion mot båda dessa skolor, en slags kompromiss, och anslutar sig väl doktrinärt närmast till den riktning som går under namnet den teknisk-juridiska skolan. Ett arv från den positiva skolan är det system av straff och skyddsåtgärder, kring vilket samhällsskyddet bygges upp i 1930 års strafflag. Lagens tillräknelighetsbegrepp åter framstår som en ättling av äldre dogmastik, även om *Rocco* försökt ge det en moderniserande fernissa.

För en svensk, som haft tillfälle att något följa de senaste årtiondenas strafflagstiftning i vårt land, är det frapperande, vilken betydelse systematiken och den teoretiska diskussionen haft för den italienska strafflagen. De doktrinära motsättningarna ha i vårt land icke haft samma inflytande, även om en och annan

svensk reformteoretiker velat som en produkt av stel „klassisk“ jurisprudence nagla fast den straffordning, som framgick ur Johan Gabriel Richerts och andra människovännens pionjärarbete. Den systematiska fastheten i den italienska strafflagen är uppenbarligen en egenskap på båda gott och ont. Den ger klarhet åt begreppen och en konsekvens, som kommer en svensk läsare att med någon avund undra, om det italienska lagstiftningsmaskineriet är skyddat från de inflytanden och senare omarbetningar, som i svensk lagtext kunna ställa olika rader logiskt och reellt i harnesk mot varandra (t. ex. SL 5:5 st. 1 och 2). Å andra sidan är det iögonenfallande, att i italiensk straffrätt intresset för systematiken dominerar på bekostnad av behovet att reellt penetrera problemen och måste medföra en benägenhet att konservera systemet och begreppen, när förändrade förhållanden och nya möjligheter kunde ge impulser till nya försök och därmed också förnyade principiella överväganden. Vid en jämförelse mellan italiensk och svensk strafflag får man en känsla av, att man här står inför en skillnad, som icke är tillfällig och temporär utan sammanhänger med kulturarvet. De romerska och kanoniska rätts-systemens anda förblir kanske alltid främmande för oss ättlingar av landskapstingens lagmän och tolvmän.

Tillräknelighetsbegreppet.

I den italienska straffrätten är tillräknelighetsbegreppet en hörnsten. 1930 års strafflag identifierar tillräkneligheten med „förmågan att förstå och vilja“ („la capacità d'intendere e di volere“). Det kapitel, som har rubriken „Om tillräknelighet“ och som omfattar art. 85—98, inledes sålunda:

„Ingen kan straffas för en gärning, som av lagen räknas som brott, om han icke var tillräknelig i det ögonblick han begick gärningen.

Tillräknelig är den som har förmågan att förstå och vilja.“

I företalet till lagen var Rocco angelägen att framhålla, att man icke ville ansluta sig till någon av de stridande vetenskapliga skolorna utan syftade till att med teknisk fulländning tillämpa visa och framsynta kriminalpolitiska principer och nya institut utan att rubba „vår rätts traditionella historiska grundvalar och de vetenskapliga principer som besjåla den“. Med patos hävdas ansvarets princip: „Sålunda skall det juridiska ansvarets begrepp, grundat på den psykiska förmågan att förstå och vilja och på medvetandet och det viljebestämda i de mänskliga handlingarna, fortsätta att behärska idag, som det har behärskat i århundraden, vår strafflagstiftnings system.“

I enlighet med sin strävan att ställa strafflagen ovanför de vetenskapliga partistriderna undvek Rocco avsiktligt uttrycket „fri vilja“ — „en olöst och kanske olöslig filosofisk fråga, som bör förbli främmande för straffrätten“ — och med begreppet

„förmågan att förstå och vilja“ avses snarare en psykisk tillräknelighet än en verklig moralisk tillräknelighet. I inledningen till lagen tar Rocco avstånd både från den föråldrade uppfattningen om den mänskliga viljan som, ensam bland alla den empiriska världens fenomen, undandragande sig kausalitetslagen och från den antropologiska skolans „materialistiska fatalism“. Det understrykes, att den tillräknelighet lagen avser är individens normala förmåga att vilja, urskilja och välja mellan motiv och att inställa ett handlande.

Straffrihet.

I överensstämmelse med art. 85, enligt vilken tillräknelighetskriteriet „förmågan att förstå och vilja“ är en förutsättning för straffbarhet, är från straff utesluten den som vid gärningens begående är på grund av sjukdom („infermità“) i ett sinnessillstånd som utesluter förmågan att förstå och vilja (art. 88). Sinnessjukdom i och för sig är icke straffrihetsgrund, utan det avgörande är, huruvida en sjukdom haft den psykiska verkan, att förmågan att förstå och vilja anses utesluten. Någon presumtion för att en sinnessjukdom eller en grav utvecklingsrubbing medför denna verkan accepteras icke av den italienska straffrätten. Det är förmågan att förstå och vilja, som den medicinska experten har att utreda och domstolen att taga ståndpunkt till. Endast beträffande minderåriga under 14 år är denna psykologiska prövning utesluten. Lagen konstaterar helt kort: „Icke tillräknelig är den som vid gärningens begående icke har fyllt 14 år“ (art. 97). När det åter gäller ungdomar mellan 14 och 18 år, blir förmågan att förstå och vilja avgörande. Anses denna förmåga ej saknas, inträder straffbarhet, men straffet blir nedsatt (art. 98). För en efter fyllda 18 år bestående utvecklingsrubbing gäller de allmänna reglerna för „infermità“. Dövstumhet har behandlats särskilt och innebär otillräknelighet, under förutsättning att lytet medfört avsaknad av förmågan att förstå och vilja (art. 96). Höggradig berusning, som upphävt förmågan att förstå och vilja, kan medföra straffrihet endast om berusningen är oförvållad („derivata da caso fortuito o da forza maggiore“). Med alkoholberusning likställes inverkan av bedövningsmedel. För kronisk intoxikation med alkohol eller bedövningsmedel gälla reglerna om sjukdom. Det har ansetts nödvändigt att fastslå, att tillstånd av stark affekt („stati emotivi o passionali“) icke utesluta eller minska tillräkneligheten.

Förminskad tillräknelighet.

Den italienska strafflagen räknar med tillstånd, där förmågan att förstå och vilja är icke utesluten men avsevärt inskränkt, och låter dem medföra nedsatt straff. Sådana tillstånd anses kunna förekomma vid sjukdom, (oförvållad) lindrigare berusning och

inverkan av bedövningsmedel, kronisk intoxication samt dövstumhet.

Palmieri, som i sin rättsmedicinska lärobok sällan ger sig in i polemik, anmärker beträffande den förminskade tillräkneligheten: „För min del måste jag bekänna, att begreppet halvtillräknelighet synes mig snarare vara en juridisk abstraktion än en psykologisk verklighet: förmågan att förstå och vilja uppfattar jag som ett enhetligt komplex, som icke kan skäras i skivor; om man erkänner, att en sjukdom eller ett toxiskt tillstånd har förändrat den allvarligt (om också icke helt), håller jag före, att den enda psykiatriskt berättigade slutsatsen är den att betrakta individen som icke tillräknelig.“

Social farlighet och administrativa skyddsåtgärder.

I det italienska samhällsskyddet mot brottsligheten intaga de administrativa skyddsåtgärderna och begreppet „social farlighet“ en central plats. De skyddsåtgärder, som hänföra sig till en med ett brott (i vidsträckt mening) sammanhängande farlighet, regleras av strafflagen och beslutas av domaren, men en mycket skarp gräns upprätthålles mellan straff och skyddsåtgärder (detta i motsats mot Ferris strafflagsförslag som med förnekande av straffets principiella särställning sammanfattade alla åtgärder mot brottslingar under benämningen sanktioner). Straff och skyddsåtgärder få ej sammanblandas, de kunna ej ersätta varandra eller utbytas mot varandra, och denna stränga åtskillnad upprätthålles konsekvent både i domen och vid verkställigheten. Skyddsåtgärderna äro förebyggande och komma till användning i sådana fall där straff skulle vara ett otillräckligt medel för samhällsskyddet (t. ex. mot ungdomsbrottsligheten, mot vane- och yrkesbrottsligheten och mot förminskat tillräkneligas farlighet) eller skulle vara direkt olämpligt (t. ex. vid otillräknelighet på grund av sinnessjukdom eller bristande psykisk utveckling). Den systematiska skillnaden mellan straff och skyddsåtgärder i italiensk rätt kan sammanfattas i följande punkter:

- 1/ Straffen äro grundade i tillräkneligheten, skyddsåtgärderna i farligheten.
- 2/ Straffen utmätas efter graden av tillräknelighet, skyddsåtgärderna efter graden av farlighet.
- 3/ Straffen äro tidsbestämda, skyddsåtgärderna till tiden obestämda.
- 4/ Straffen utmätas i förhållande till vart och ett av brotten; för skyddsåtgärderna måste verkställas en helhetsvärdering av farligheten.
- 5/ Straff kunna påläggas endast genom dom; skyddsåtgärder kan domaren besluta icke endast i samband med en straffdom

eller en straffriförklaring utan även i administrativ väg utan domstolsförfarande.

Den sociala farlighet, som är en förutsättning för skyddsåtgärder, bestämmes med hänsyn till såväl det förflutna som framtiden. Socialt farlig i strafflagens mening är nämligen en person — även om han är icke tillräknelig och icke straffbar — som har begått brott (eller vissa därmed likställda gärningar) och det är sannolikt, att han skall begå nya brott (art. 203). I art. 133 uppräknas vissa omständigheter, som böra tagas med i beräkning, när det gäller att sluta sig till en persons farlighet, såsom gärningens art, den åstadkomna skadan, intensiteten i uppsåtet, den skyldiges karaktär, levnadsförhållanden och tidigare liv, motiven till brottet etc.

I vissa fall presumeras en social farlighet av lagen. Så är t. ex. fallet vid de sjukliga sinnestillstånd som innebära otillräknelighet eller förminskad tillräknelighet. Där dylik presumtion ej föreligger, måste farligheten fastslås av domaren. En kvalificerad farlighet anses föreligga hos dem som av domaren — under speciella förutsättningar — förklaras vara vaneförbrytare, yrkesförbrytare eller förbrytare av böjelse.

Förbrytare av böjelse („delinquente per tendenza“) förklaras den vara, som, fastän icke recidivist eller vane- eller yrkesförbrytare, begår ett icke culpöst brott mot annan persons liv eller vilken oönskbarhet, som röjer en speciell böjelse för brott, vilken böjelse har sin grund i brottslingens särskilt ondskefulla natur. Lagen framhåller särskilt, att brottslighet av böjelse icke anses föreligga, om dragningen till brott har sin grund i sjukhet. Förbrytaren av böjelse är en av de mest omdiskuterade punkterna i den italienska strafflagen, och man har frågat sig, om denna brottslingsfigur — ej sinnessjuk men predisponerad för brott på grund av i personligheten inneboende orsaker och samtidigt möjlig att korrigera — motsvarar någon verklighet i livet och vetenskapen. Ett uttryck för domstolarnas villrådighet inför denna företeelse är det faktum, att antalet av dem som förklarats vara förbrytare av böjelse nedgått från 143 under år 1932 till 4 under 1945.

Den italienska strafflagens system av skyddsåtgärder innesluter olika former av anstaltsvård. Dessutom förekomma skyddsåtgärder, som icke äro förenade med anstaltsband, såsom övervakning i frihet („la libertà vigilata“), förbud att besöka spritutskänkningsställen etc. I princip kunna skyddsåtgärder icke upphävas, om icke den person, som är underkastad dem, har upphört att vara socialt farlig. I varje fall måste de fortgå under en viss av lagen bestämd minimitid. De kunna dock inställas förenimitidens utgång genom beslut av justitieministern. När minimitiden för en skyddsåtgärd utgått, tager domaren personens

förhållanden under omprövning för att fastställa, om han fortfarande är socialt farlig. Befinnes han fortfarande vara farlig, fixerar domaren ny tid för ytterligare prövning. Domaren kan dock när som helst taga upp frågan, om det finns skäl att antaga att faran upphört.

Vid straffriförklaring på grund av psykisk sjukdom, intoxication eller dövstumhet skall — med undantag för obetydliga brott — förordnas om den tilltalades intagning på kriminalhospital („manicomio giudiziario“) för en tid ej understigande två år. Vid grövre brott uppgår minimitiden till 5 resp. 10 år, beroende på det ordinarie straffet för det begångna brottet. Om en person intagen på kriminalhospital skall avtjäna ett frihetsstraff, uppskjutes verkställigheten av detta senare så länge vården på kriminalhospitalet fortfar.

Den som dömts till nedsatt straff på grund av förminskad tillräknelighet skall som regel först avtjäna straffet och därefter intagas på ett „casa di cura e di custodia“. På specialavdelning inom sådan anstalt kan som skyddsåtgärd intagas den som är hemfallen åt missbruk av alkohol eller bedövningsmedel och dömts till frihetsstraff för därmed sammanhängande brott.

För minderåriga finnes den speciella skyddsåtgärden intagning på „riformatorio giudiziario“, som kan föreskrivas både i samband med straffriförklaring och i samband med straff. Vuxna förbrytare, tillhörande kategorierna vaneförbrytare, yrkesförbrytare och förbrytare av böjelse samt vissa andra, hänvisas till lantbrukskoloni eller arbetshus.

Den psykiatriska expertisen i straffprocessen.

Känner man icke till innebörden av begreppen tillräknelighet och social farlighet och den dominerande betydelse dessa begrepp ha i italiensk straffrätt, torde man näppeligen förstå den italienska rättspsykiatrin och den utformning det praktiska rättspsykiatriska arbetet här fått. Men man måste också göra klart för sig de processrättsliga bestämmelser som reglera den psykiatriska sakkunniges ställning i straffprocessen och som betinga en väsensskillnad mellan italiensk och svensk rättspsykiatrisk expertis. En svensk rättspsykiater blir i Italien till en början nästan chockerad över det ringa intresse som i Italien består frågorna om individuell behandling och terapi, och han annoterar med förvåning, att den psykologiska analysen av kriminella reaktioner är föga odlad och att dessa reaktioner knappast heller kunna allsidigt belysas på grundval av ett rättspsykiatriskt material, som huvudsakligen representerar de grovpsykotiska företeelserna. En viss undran väcker det också, att i detta kriminologiens hemland det vetenskapliga arbetet — ofta bedrivet med outtröttlig systematisk grundlighet — har så föga anknytning till de nya iakttä-

gelsor och problem, som i det vardagliga arbetet tvinga sig på den svenske rättspsykiatern (vilken praktiska uppgifter sällan lämna tid över för systematisk forskning). Orsakerna härtill liggas uppenbarligen i den begränsning psykiatern är tvingad till som sakkunnig i en italiensk straffprocess. Han har endast att yttra sig om patologiska faktorer, närmare bestämt om dessa faktorer inverkan på förmågan att förstå och vilja, samt om den tilltalades farlighet. Det förklaras uttryckligen i straffprocesslagen art. 314, att sakkunnigutlåtande icke är tillåtet för att fastställa egenskapen av vaneförbrytare, yrkesförbrytare och förbrytare av böjelse, den tilltalades karaktär och personlighet eller allmänna psykiska egenskaper, såvida det ej är fråga om patologiska orsaker. Detta är bedömningar som uteslutande tillkomma domaren. Palmieri antyder i sin rättsmedicinska lärobok, att anledningen till detta förbud är att lagstiftaren funnit det angeläget att uppehålla ett jämviktsläge mellan motsatta doktriner.

Det är givet, att denna inskränkning och onaturliga stympning av den rättspsykiatriska undersökningen måste verka hämmande och hänvisa rättspsykiatern mera till de teoretiska frågorna än till de praktiska behandlingsproblemen. En bidragande orsak härtill är, att den rättspsykiatriska sakkunnige har föga möjlighet att inverka på behandlingen eller att över huvud taget ge domstolen upplysningar utanför den psykiatriska och juridiska klassificeringens område. Det förtroendefulla, ofta mycket personligt präglade samarbete mellan domaren och rättspsykiatern, som i Sverige möjliggör överläggningar om brottslingens person och framtid och som — trots allt utåt hörbart gnissel — är en av de sista årtiondenas väsentliga landvinningar, synes vara något för italienska förhållanden främmande. Vad som här sägas gäller dock endast vuxna brottslingar. Behandlingen av ungdomsbrottslingar är i Italien bättre tillgodosedd, och här har psykiatern fått större möjligheter.

Allmänt gäller beträffande sakkunnigutlåtanden i italiensk straffprocess, att det är domaren som beslutar om inhämtande av utlåtande och utser lämplig sakkunnig, företrädesvis bland dem som ha specialistkompetens. Den psykiatriska undersökningen utföres på den anstalt där den tilltalade är intagen eller på ett allmänt sinnessjukhus, företrädesvis av typen manicomio giudiziario. Eljest bestämmer domaren platsen för undersökningen, et. ex. ett allmänt sinnessjukhus eller en psykiatrisk universitetsklinik. Att det utlåtande, som avges till domstolen av den sakkunnige specialisten, skulle höra underkastas granskning av tjänsteman i centralt ämbetsverk, är en för italiensk rätt helt främmande tanke.

Regler om obligatorisk sinnesundersökning finnas ej i italiensk rätt. Den begränsning av rättspsykiaterns uppgift, som är stad-

gad, måste medföra, att behovet av sinnesundersökning ej blir så stort. Det är svårt att utan tillgång till siffror göra några jämförelser — och även statistiska uppgifter äro här svårbedömda — men jag fick ett starkt intryck av att sinnesundersökning förekom i vida ringare utsträckning i Italien än i Sverige och att dess uppgift huvudsakligen blivit att från vanlig straffbehandling avskilja de grovpsykotiska fallen och hänvisa dem till manicomio giudiziario. I gengäld torde man i Italien vara befriad från den överlastning av de allmänna sinnessjukhusen med rättspsykiatriska uppgifter, som tidigare förekom i vårt land, och även från de oefferrätliga förhållanden (väntetider etc.) som på grund av organisatoriska försummelser och andra faktorer hindra det nuvarande svenska undersökningsväsendet att fylla sin uppgift.

Verkställighet av straff och skyddsåtgärder.

Den forensiska psykiatriska verksamheten är i Italien helt skild från läkarvården inom straffanstalterna. Läkarne vid fångvårdsanstalterna synas som regel icke vara psykiatrer. Någon motsvarighet till våra verkställighetsundersökningar finns alltså icke. Den moderna kriminologiens krav på en individualiserad behandling av brottslingen synes i Italien framför allt beaktas vid domen och kommer till uttryck i den klassificering av de åtalade som här sker med fördelning av brottslingsklientelet på ett flertal artskilda specialanstalter. Denna differentiering är en domarens uppgift, vid vilken psykiatrisk rådgivning som regel anses överflödig. Möjligheterna till differentiering på verkställighetsstadiet synas vara mycket begränsade. Det förutsattes visserligen, att fången under den första tiden skall stå under daglig observation av anstaltens direktör, läkare och andra befattningshavare och att redogörelsen för denna observations resultat skall kompletteras med månatliga anteckningar, samt att behandlingen skall anpassas efter de gjorda iakttagelserna. Men med de skarpa gränser som domen uppdragit äro variationsmöjligheterna ringa. En inblick i förhållandena ger M. L. Ferrari i sin rapport till den kriminologiska studiekursen i Bryssel 1951. Han framhåller, att undersökningen och iakttagelserna under straffverkställigheten icke få något direkt inflytande på dem som avtjäna straff: „La peine, en effet, ne peut cesser avant l'expiration de la période fixée par le juge que par la libération conditionnelle ou par la grace; mais les décisions à ce sujet sont influencées par des considérations n'ayant aucune relation étroite avec l'observation pratiquée dans la prison.“ Även om en svensk icke kan helt instämma i sistnämnda kategoriskt negativa uttalande, känner man dock igen den erfarenheten, att de iakttagelser som göras under strafftiden icke tillräckligt utnyttjas och läggas till grund

för behandlingen. Likaså känner man igen det missförhållandet, att en ny straffdom icke bygger på kännedom om den åtalades uppträdande under föregående strafftid. Ferrari klagar över att domstolen oftast icke ens vet var den åtalade förut varit intagen.

Vården av unga lagöverträdare.

I vad gäller vuxna brottslingar synes den italienska straffrätten och kriminalvården på ett tämligen stelt och teoretiskt sätt tillgodogjort sig den moderna kriminologiens erfarenheter. Åtminstone får en läkare det intrycket, att den stora massan kriminella under strafftiden knappast blir föremål för någon mera nyanserad individuell behandling och att onaturliga gränser och förbud få hindra psykologisk bedömning och psykoterapi. Vården av unga lagöverträdare synes ha en annan karaktär. Här har man släppt en del av den ängsliga vördsnaden för systemet och låtit psykologiska synpunkter på uppfostran göra sig gällande och som mål satt de urspårade ungdomarnes återförande till samhället genom en intensiviserad individuell behandling. Den fascistiska erans ungdomskult torde bidragit till att denna gren av kriminalvården blivit särskilt gynnad. I huvudsak är det under 1930-talet tillkomna lagar som reglera behandlingen av unga lagöverträdare och annan urspårad ungdom. Även om mycket i dessa lagar fått stanna på papperet och det storspråkiga programmet endast i begränsad omfattning förverkligats, så synes dock den italienska ungdomsvården innesluta fröet till en aktiv kriminalvård.

Brott begångna av minderåriga under 18 år behandlas av en särskild ungdomsdomstol, „tribunale per i minorenni“. Denna består av två domare och en med socialvård förtrogen medborgare, utvald bland personer med erfarenhet inom biologi, psykiatri, kriminalantropologi eller pedagogik. Ungdomsdomstolen har sin särskilda statsåklagare. Domstolen behandlar icke endast brott av minderåriga utan har även att förordna om intagning på uppfostringsanstalt, „casa di rieducazione dei minorenni“, eller andra åtgärder beträffande minderåriga under 18 år, som visat tydliga tecken på vanart och synas vara i behov av moralisk rättelse.

Ungdomsdomstolen, som håller sina förhandlingar för slutna dörrar, sammanträder i ortens „centro di rieducazione dei minorenni“, ett komplex av institutioner för ungdomsfostran, i vilket ingå som självständiga avdelningar observationsanstalt, casa di rieducazione, riformatorio giudiziario och rannsakningsfängelse för minderåriga.

Observationsanstalten har till huvudsaklig uppgift „att göra den vetenskapliga undersökningen av de minderåriga, fastställa deras verkliga personlighet och ange de lämpligaste medlen för att återföra dem till det samhälleliga livet“. I observationen del-

taga anstaltens läkare, som verkställer den vetenskapliga undersökningen av den minderåriges personlighet, skyddsorganisationen („l'ufficio del patronato“), som utför familjeundersökningen, och direktören, som studerar den minderåriges uppförande på anstalten. Skriftlig redogörelse för resultatet av var och en av dessa tre undersökningar överlämnas till statsåklagaren, vilken avfater ett slutomdöme på grundval av samtliga observationer. Dessa observationer och omdömen stå sedan till ungdomsdomstolens disposition. Domstolen kan komplettera materialet genom förnyade undersökningar och införskaffande av ytterligare upplysningar. Domstolen, som även har att förordna om utskrivning från anstalt, avgiva förklaring om „återupprättelse“ („riabilitazione“) m. m., har att följa de minderårigas utveckling och skall minst en gång om året få en detaljerad redogörelse från vederbörande anstaltsdirektör angående den minderåriges uppförande, framsteg i arbete och skola, hans relationer till familjen, förhållande till överordnade och kamrater m. m., och genom någon av sina ledamöter skall domstolen ha personlig kontakt med den minderåriga för att få exakt kännedom om hans förhållanden och resultatet av uppfostringsarbetet. Över huvud taget understryker lagtexten starkt vikten av att känna till den minderåriges person och familj ur fysisk, psykisk, moralisk och miljö-synpunkt. Professor G. Velotti, statsåklagare vid ungdomsdomstolen i Rom, har 1949 utgivit en sammanställning av gällande ungdomsvårdslagsstiftning med korta kommentarer, och han uttalar i detta sammanhang: „Gällande förordningar rörande minderåriga fästa den största vikt vid kännedomen om den minderåriges personlighet, både på domstols- och på verkställighetsstadiet. Och detta i syfte att särskilja den moraliska avvikelens olika faktorer och söka efter de lämpligaste medlen för ett återförande till samhällligt liv. Men i verkligheten är det nödvändigt att säga, att de normer, som tillkommit i detta syfte, i praktiken få föga tillämpning och nästan alltid upplösas i en stereotyp byråkratisk formalism.“ — Det aktiva intresse, som framlyser i detta statsåklagarens hårda omdöme, utgör kanske en garanti för att den byråkratiska formalismen har vaksamma fiender. I varje fall motsvarade mitt intryck 1952 av „Centro di rieducazione dei minorenni“ i Rom icke statsåklagarens pessimistiska uttalande 1949.

Casa di rieducazione synes numera vara den vanligaste formen för anstaltsvård av kriminella eller vanartade minderåriga och kan komma till användning även beträffande straffrifyklarade minderåriga. Anstalterna äro specialiserade med hänsyn till huruvida lantbruksarbete, industriellt arbete eller skolarbete överväger. Inom anstalterna förekommer en viss differentiering, i det internerna äro uppdelade i homogena grupper efter ålder, fysisk och psykisk utveckling, skol- och yrkesutbildning. Varje grupp

(„squadra“) har sin gruppchef och souschef, utsedda bland de välmeriterade internerna. — Vid varje casa di rieducazione finns en sjukavdelning och äro anställda en eller flera läkare, vilka företrädesvis väljas bland dem som studerat kriminalantropologi, psykologi, psykiatri och pedagogik. Läkaren meddelar även undervisning i elementär hygien och sjukvård.

Frihetsstraff förekomma i princip för minderåriga mellan 14 och 18 år men torde i praktiken vara relativt sparsamt förekommande, såvida det ej gäller grova brott. Överstiger det ifrågasatta straffet icke två år, kan straffet eftergivnas. Villkorligt anstånd kan medgivas för frihetsstraff ej överstigande tre år. I båda dessa fall beslutar ungdomsdomstolen. Oberoende av straffets längd kan justitieministern — på vilket som helst stadium av verkställigheten — förordna om villkorlig frigivning av den som dömts till straff för brott begånget före 18 års ålder. Straffet kan dock ersättas med intagning på riformatorio giudiziaro eller annan anstalt.

Ungdomsanstalten Aristide Gabelli i Rom.

(Centro di rieducazione dei minorenni Aristide Gabelli.)

Denna anstalt är belägen inom Roms tätbebyggda område nära Tibern och med vacker utsikt över floden. Anstalten lär vara världens äldsta uppfostringsanstalt („riformatorio“); den grundades 1701 av påven Clemens XI och är ännu kvar i samma lokaler. Dessa förnäma historiska anor uppskattas dock icke riktigt av anstaltsledningen som finner de ålderdomlige lokalförhållandena i hög grad besvärande och hindersamma för utvecklingen. På många håll voro fönstren försedda med tjocka galler, tillkomna på 1700-talet, vilka voro skymmande och ur anstaltssynpunkt helt onödiga men dock icke fingo tagas bort eller ändras på grund av sitt antikvariska värde. På samma sätt var det med andra byggnadsdetaljer, och den myndighet, som har tillsyn över historiska minnesmärken, måste yttra sig över minsta reparation. Anstaltens läge inne i staden medförde också, att det efter nutida måttstock alltför knappt tilltagna området icke kunde utvidgas. Det var därför en allmän önskan bland anstaltens funktionärer, att man skulle få byta ut de historiska lokalerna mot en rymlig ny anstalt utom staden. En dylik modern institution hade funnits före kriget, men den hade bortbombats, och för närvarande är Aristide Gabelli Roms enda centro di rieducazione dei minorenni.

Liksom andra centri di rieducazione innefattar Aristide Gabelli på en gång observationsanstalt, rannsakningshäkte och „casa di rieducazione“, men en besökare fick knappast ett intryck av att det här var fråga om tre från varandra skilda funktioner, utan det hela gjorde ett enhetligt intryck. Anstalten emottager pojkar i åldern från 9—10 år upp emot 18 år, men den vanligaste intagningsåldern är 13—14 år. De som äro fyllda 14 år och begått brott

inkomma till anstalten som formellt häktade, och de sova i rum som kallas rannsakningshäkte, men de underkastas samma observation som de mindre, icke häktade nykomlingarna, och enda skillnaden i behandlingen synes vara, att den häktade icke får röra sig lika fritt inom anstalten som de andra intagna.

När en pojke kommer in till institutet, blir han först badad och sändes sedan till läkaren för en grundlig kroppsundersökning. För denna undersökning finnas goda och moderna resurser, bl. a. röntgen. Efter läkarundersökningen blir pojken fotograferad, och därefter har direktören ett första samtal med honom och gör i hans journal en sammanfattande anteckning om sina intryck av den nykomne. Observationen övertages sedan av två assistenter, av vilka den ene har hand om ynglingen på förmiddagen och den andre på eftermiddagen, och de föra anteckningar om fallet oberoende av varandra. Samtidigt med observationen insamlas detaljerade anamnestiska uppgifter från olika håll, och en fullständig anamnes införes i journalakten. I observationen deltar anstaltens psykiater, som använder sig av åtskilliga tests, bl. a. intelligenstagstest, och han lämnar sin sammanfattande redogörelse till journalakten. Vidare medverkar yrkesvalpsykologen, vilken till sitt förfogande har ett psykologiskt laboratorium med modern apparatur, och även anstaltens kroppssjukläkare och dess präst ha sina anteckningar att föga till journalakten. Är det fråga om en pojke över 14 år, göres en sammanfattning av journalakten för ungdomsdomstolen, vilken har tämligen täta sammanträden på anstalten för att besluta om de intagna.

De pojkar, som efter observationen fingo stanna på anstalten, blevo vanligtvis kvar där under flera år, under vilken tid de fingo skolundervisning och yrkesutbildning. Anstalten inrymde förvånande många verkstäder för denne utbildning. I några yrkesgrenar kunde eleven få så fullständig yrkesutbildning, att han vid utskrivningen från anstalten hade möjlighet att omedelbart få en välbetald anställning. Särskilt gällde detta skrädderiet, där utbildningen var femårig och avslutades med en tillskärarkurs. Andra yrkesgrenar voro skomakeri, möbelsnickeri, smidesarbete och stuckarbete. Även tryckeri fanns bland yrkesgrenarna, och bl. a. trycktes en tidning, som eleverna själva redigerade.

Elevernas fritidssysselsättning utgjordes framför allt av sport, särskilt fotboll, som idkades flitigt trots skrala yttre resurser, men även bokliga intressen och konst- och musikintressen odlades. Pojkarna spelade teater och musicerade med stor intensitet. För att i någon mån skaffa ungdomarna friluftsliv anordnade anstalten varje år under en månad ett scoutläger i någon naturskön trakt. Verksamheten i Aristide Gabelli var starkt scoutbetonad, och hela organisationen av eleverna var gjord enligt scoutprinciper. Pojkarna voro på scoutmaner indelade i grupper, var och

en med sin egen lokal och sin anförare, utsedd bland de mera pålitliga pojkarna. Mellan de olika grupperna försiggick ständigt en tävlan på olika områden, i sport, i arbete och i socialt uppträdande, och anstaltens chef och dennes medarbetare förstodo att ständigt gjuta nytt liv i denna tävlan. Över huvud taget fick man ett starkt intryck av ungdomlig entusiasm och framåtanda på denna anstalt, och samarbetet mellan personalen och eleverna föreföll mycket harmoniskt. Ett vackert exempel på detta goda förhållande utgjorde anstaltens tidning, „La Tradotta“, som skrives och redigeras av pojkarna själva, av allt att döma utan större inblandning från anstaltsledningens sida. „La Tradotta“ spelade uppenbarligen en viktig roll som förmedlare av den positiva anda, som anstaltschefen med rätta betraktade som den betydelsefullaste faktorn i uppfostringssystemet.

Ungdomsanstalten å Nisida.

(Centro di rieducazione dei minorenni di Nisida.)

Nisida är en liten vulkanö strax utanför Neapel, 100 meter hög och med den grannaste utsikt över Neapelgolven. Ett parti av vulkanen har försvunnit, och kratern står nu i öppen förbindelse med havet och bildar en liten rundad vik. Numera finns broförbindelse mellan Nisida och fastlandet.

Ungdomsanstalten upptager nästan hela ön (intill bron ligger en militär flygskola), men de flesta byggnaderna äro belägna uppe på eller nära krönet. Några lokaler ligga dock rätt långt ned, och en fullständig genomvandring innebär mycket klättrande på branta stigar och i trappor. Vid stora uppkörsvägen fanns en port och portvakt, men eljest syntes icke några stängsel eller murar kring ytterområdet, och när jag lämnade anstalten, skickades en av pojkarna att visa en genväg ned, som icke passerade porten. Anstalten har tidigare varit allmän fångvårdsanstalt, och flertalet byggnader ha tillkommit under fängelsetiden, men genom om- och tillbyggnader har man så mycket som möjligt sökt utplåna fängelsekaraktären. Vid mitt besök hade sjukavdelningen och läkarens lokaler för undersökning och behandling just byggts om men ännu ej tagits i bruk, och dessa utrymmen voro rikligt tilltagna. Enligt vad som sades mig skulle också utrustningen i dessa lokaler delvis förnyas.

Anstaltsorganisationen på Nisida överensstämmer med den på Aristide Gabelli i Rom, men ifråga om resurserna för yrkesutbildning äro de båda anstalterna helt olika. I Rom var utomhusarbete uteslutet och utbildning gavs i vissa hantverk, varvid systematisk teoretisk undervisning syntes tillmätas stor betydelse. På Nisida spelade arbete i trädgård och jordbruk en huvudroll, jämte hantverksarbete, och verksamheten syntes vara mera lagd på praktisk utbildning än i Rom. En viss teoretisk yrkesundervisning före-

kom dock också på Nisida. Till jordbruket hörde även kreaturskötsel, och det var en smula överraskande att här uppe på den branta lilla vulkanön träffa på en ladugård med kor.

För friluftsliv hade Nisida utomordentligt goda möjligheter, och fotboll och allmän idrott idkades med iver. Även för fritidssysselsättning inomhus var väl sörjt. De olika „squadri“ hade sina lokaler, och dessutom fanns bl. a. bibliotek, dagrum, skrivrum och fest- och biograflokal.

Ett något militäristiskt stramt intryck gjorde den på Nisida allmänt praktiserade hälsningsregeln. Så snart den tjänsteman som ledsagade mig inträdde i en verkstad eller annan lokal, där elever voro församlade, ropade den av pojkarna som först fick syn på honom „a piedi“ („stig upp“), och då släppte alla vad de hade för händer och ställde sig i giv akt. Eljest fick man dock icke intryck av drill eller särskilt sträng disciplin, och en tjänsteman jag resonerade med förklarade, att förhållandet mellan personal och elever i allmänhet var mycket gott och vänskapligt.

Pojkrepubliken vid Santa Marinella.

(Repubblica dei ragazzi.)

Santa Marinella ligger c:a 7 mil norr om Rom vid Medelhavet strax söder om staden Civitavecchia. Grundare av pojkrepubliken är en katolsk pater, don Antonio Rivolta, vilken under kriget brukade om söndagarna samla hemlösa och förvildade pojkar från Roms gator och giva dem mat och sysselsättning. Emellertid önskade han mera varaktigt taga hand om dessa pojkar, och han fick då (sannolikt under amerikanskt inflytande) idén att bilda en pojkarnas egen lille stat, som skulle styras av dem själva. För en billig penning förvärvade han i ett av kriget illa medfaret område vid Civitavecchia en villa, som tyskarna under kriget hade använt som fängelse och som när don Antonio 1945 övertog den var ganska sönderskjuten. En insamling skaffade honom ett startkapital motsvarande c:a 200 sv. kr., och försedd med denna summa begav han sig med 23 pojkar till platsen och började verksamheten. Det första de då måste göra var att nödtorftigt reparera upp villan för att göra denna beboelig. Efter denna blygsamma start gick det emellertid raskt framåt med institutionens stabilisering och tillväxt, och de ekonomiska bekymren blevo snabbt bragta ur världen genom riklig tillströmning av penningsmedel. Särskilt har anstalten fått understöd från katolska kretsar i Amerika, och från detta håll lär alltjämt en stor del af de för driften erforderliga medlen komma. En av de första som ekonomiskt understödde pojkrepubliken var emellertid påven, som personligen skänkte medel till uppförande av en verkstad för keramiktillverkning. Anstalten har sedan hastigt utvecklats och förstorats, förbättringar och nybyggnader ha tillkommit i rask takt, och nu,

sju år efter starten, ter sig pojkrepubliken som ett imponerande litet samhälle med plats för över 200 pojkar och en mängd olikartade byggnader. Huru relativt oberoende man är av ekonomiska hänsyn illustreras av de åtgärder som vidtogos, när en trafikolycka drabbat ett av anstaltens fordon på den stora och starkt trafikerade landsväg, som delar anstaltens område i två delar. Man byggde då helt enkelt en stor stenbro över landsvägen, vackert välvd och försedd med den på långt håll synliga inskriptionen „Repubblica dei ragazzi“ i stora bokstäver, och över denna bro går nu anstaltens lokaltrafik, medan den stora landsvägstrafiken löper genom brons triumfbåge.

Vid det besök, som mina reskamrater och jag gjorde vid pojkrepubliken, hade vi förmånen att till ciceron få en svensk assistent, en ung man som hade för avsikt att efter prästvigning i katolska kyrkan ägna sig åt ungdomsvård. Han var fylld av entusiasm för pojkrepubliken och dess uppgifter och han gav detaljerade upplysningar om verksamheten och de riktlinjer efter vilka denna bedrevs.

Anstaltens yttre gjorde ett mycket tilltalande intryck, ljust, glatt, blomsterrikt och estetiskt verkningsfullt utan prål. Den ursprungliga villan på området, som nu tjänstgjorde som administrationsbyggnad, hade nu intet som erinrade om den tid den varit tyskt fängelse. De övriga byggnaderna på det tämligen vidsträckt område voro mestadels placerade utmed byns små gator, och där de lågo inbäddade i trädgårdens lummiga grönska, gjorde de ett vänligt intryck. På den nya bron över stora landsvägen gick en bilväg över till området vid stranden, och alldeles nära Medelhavet hade växt upp åtskilliga byggnader, varifrån man hade en underbar utsikt över havet och stranden.

Det som framför allt fäst uppmärksamheten på pojkrepubliken och väckt allmänt intresse är den självstyrelse som pojkarna få utöva. De ha inom sin egen krets hand om ordningens uppehållande och övervaka att anstaltens regler efterlevas, och dessa funktioner utöva de under former lånade från de vuxnas samhälle. För maktens utövande ha de olika organ. Mera allmänna frågor behandlas i „folkförsamlingen“, som sammanträder dagligen i egen lokal och där varje pojke har säte och stämma. Folkförsamlingen ledes av borgmästaren, som vid sin sida har bisittare och sekreterare, och dessa ämbetsmän väljas på viss tid av pojkarna. Förhandlingarna i folkförsamlingen ske i strängt parlamentariska former, och om en medlem av folkförsamlingen börjar tala utan att först ha begärt och fått ordet, blir han uppskriven av sekreteraren. Upprepar han förseelsen, kan han ådömas avdrag å sin arbetsinkomst. Den dömande myndigheten utövas av en av pojkarna vald domare, och vid domstolsförhandlingarna medverka även åklagare och försvarsadvokater, vilka

också utses av republikens medborgare. Domstolen dömer enligt en av pojkarna själva skriven lag, och de straff som utdömas utgöras av förlust av förmåner, t. ex. förbud för viss tid att besöka anstaltens biograf. Kroppsstraff eller inlåsning förekomma icke. De utsedda domarna taga i allmänhet sin sak med stort allvar och äro måna om att skipa full rättvisa och taga hänsyn till brottslingens bristande erfarenhet och andra omständigheter i målet. De nykomna bruka sålunda få milda domer för sina förseelser under den motiveringen, att „många av oss har själva gjort detsamma, när vi voro nykomna“. De av pojkarnas domstol fällda domarna kunna överklagas hos överdomstolen, som är don Antonio, och till denne hänskjutes även viktigare frågor från folkförsamlingen.

Det ekonomiska systemet i pojkrepubliken ingår som ett viktigt led i pojkarnas uppfostran. Det lägges stor vikt vid att lära eleverna att tänka ekonomiskt och att inpränta i dem, att den som icke vill arbeta han får icke heller äta. I detta syfte är genomfört ett ekonomiskt system, enligt vilket pojkarna med sitt arbete får betala för maten. Varje pojke har sin arbetsuppgift, och vid arbetstidens slut lämnar honom arbetsledaren ett kvitto på så och så många „meriti“, som myntenheten kallas. Med detta kvitto går han till „banken“, där en av pojkarna vald bankföreståndare sätter in summan på hans konto och bokför den. Från detta bankkonto betalas sedan ersättningen för maten. Pojken kan också taga ut medel på sitt konto och växla till sig vanliga pengar, varvid i allmänhet 1 „merito“ räknas lika med 1 lira. För sina medel kan han i anstaltens handelsbod („emporio“) köpa en del småting, som han har behov av. Handelsbodens föreståndare är också en pojke som utsetts av kamraterna. Såväl bankföreståndarens som handelsföreståndarens förvaltning underkastas tämligen tät revisioner av don Antonio.

När en pojke kommer till pojkrepubliken, behöver han en viss tid för att komma in i förhållandena, och den första veckan går han därför som anstaltens gäst. Han får då äta gratis och får vara med överallt men får ingen betalning. Under gästveckan tages han om hand av äldre kamrater, som visa honom tillrätta, och särskilt borgmästaren och dennes bisittare ha i uppgift att handleda de nykomna. När gästtiden gått till ända, är nykomlingen en medborgare i republiken med skyldigheter, och han konfronteras med ekonomiska realiteter, om han underlåter att delta i arbetet.

För pojkarnas vård och fostran har don Antonio till sin hjälp ett antal assistenter och arbetsledare, och varje pojke är underkastad en mycket noggrann observation. Assistenterna följa noga sina pojkar och diskutera deras problem sinsemellan och med don Antonio. Man har ett poängsystem för pojkarnas uppförande,

och för varje pojke införs poängvärdena på en kurva. Dessa poängkurvor få pojkarna själva taga del av, och de flesta äro mycket måna om att kurven skall gå uppåt. Skulle någons kurva sjunka och han ej reagerar för detta, ägnar man sig särskilt åt honom för att utröna anledningen till den bristande ambitionen. Likaså underkastas sådana pojkar särskild observation, som sluta arbeta och ej bry sig om att deras bankkonto förbrukas. Också om en pojke oförmodat tager ut hela sitt bankkonto, skärper man sin uppmärksamhet beträffande honom, ty ett dylikt bankutttag är ofta den första förberedelsen till rymning. Frekvensen av rymning är icke stor, men av och till förekommer det dock, att en pojke avviker. I allmänhet hamnar han då snabbt hos polisen, och sedan brukar han vara ångerfull och glad att få komma tillbaka till anstalten, framhöll man. Under rymningen hade han mestadels svultit och farit illa, och vid återkomsten var han därför tacksam att få ett arbete och en rejäl portion makaroner.

Pojkrepubliken har resurser för elevernas yrkesutbildning i en mängd olika grenar. Den första verkstad som kom till var den av påven bekostade fabriken för keramiktillverkning. Här stimulerades de nykomna pojkarna genom att finna, att de dugde till att utföra något med egna händer, och detta gav dem självförtroende och håg att pröva på nya arbetsuppgifter. I keramikverkstaden tillverkas dels enkla ting, dels också sådana som fordra stor konstskicklighet. Eleverna få också arbeta efter sin egen fria fantasi, och i verkstadens utställningslokal funnos många fantasi-alster, som voro både vackra och originella. Andra yrkesgrenar voro maskinsnickeri, möbelsnickeri, träsnideri, skomakeri, skofabrik, smidesverkstad, mekanisk verkstad, bilreparationsverkstad, trädgårdsskötsel, jordbruk, boskapsskötsel. Vidare hade man planer på att skaffa radiosändare, båtvarv och meteorologisk station.

För pojkarnas sysselsättande under fritiden fanns bl. a. biograf, musicerande, sport och scoutverksamhet. Scouterna fingo hålla till i ett gammalt försvarstorn från medeltiden alldeles vid havet, som föreföll att kunna tillfredsställa rätt stora krav på äventyrsromantik.

Eleverna i don Antonios pojkstad komma från ett uppsamlingsställe hos polisen i Rom för vilsekomna pojkar, och don Antonio valde här ut de fall, som han ansåg lämpa sig för pojkrepubliken. I början fick man mest hemlösa pojkar, som kommit bort från sina familjer, men på senare tid ha de flesta pojkarna kommit från barnrika fattiga hem av låg kvalitet. Familjerna betraktas i allmänhet icke som något stöd för pojkarna, och hos don Antonio strävade man icke efter att uppehålla kontakt mellan en pojke och hans familj. Minimiåldern för intagning är 11 år, och de flesta äro vid inkomsten 11—13 år. De stanna i allmän-

het 5—7 år — så länge de över huvud taget önska — och när de skola skrives ut, hjälper anstalten dem med arbetsanskaffning. En del stanna kvar tills de skola börja sin militärtjänst. Hittills ha icke utskrivits mer än 20—30 om året, men då anstalten endast är 7 år gammal, ha ännu ej så många pojker nått upp i utskrivningsålder. Sådana pojkar, som visa sig svårangepassade i pojkrepubliken, ansåg man sig icke kunna taga ansvaret för; de fingo bli polisens sak.

Vår ciceron framhöll, att syftet med pojkrepubliken är att uppfostra en elit, som kan självständigt arbeta och leva för de ideal som anstalten kämpar för. Det hade också visat sig, att pojkar som lämnat anstalten motsvarat detta syfte. Man framhöll med stolthet, att när kommunisterna kommo och sökte omvända dem till sina läror, läto de sig icke påverka, utan de värvade istället proselyter bland kommunisterna. Religionen spelade en stor roll i anstaltslivet, och påven var personligen intresserad för anstalten och hölls genom don Antonio i kontakt med förhållandena och utvecklingen. En fråga, om icke de sexuella problemen föranledde svårigheter, när pojkarna kommo i pubertetsåldern, besvarades så, att dylika problem knappast förekommo, ty de italienska pojkarna voro alltför barnsliga och sent psykiskt utvecklade för att intressera sig för flickor; de diskuterade mycket hellre religion än flickor. Man tyckte sig bakom denna bagatellisering av ett säkerligen även i Italien allvarligt problem skymta en svaghet i den katolske paterns skapelse, kanske en benägenhet för alltför stor optimism och fasadglädje.

Don Antonios pojkrepublik är inte den enda anstalten i sitt slag, men den är den äldsta och mest kända. Efter den ha sex nya pojkrepubliker startats på olika orter, vilka drivas efter samma principer som don Antonios.

I Italien ha pojkrepublikernas problem diskuterats livligt. Det har visat sig, att idén har varma förespråkare men också kritiska granskare, som ifrågasätta om det finnes något behov av dessa anstalter under normala fredsförhållanden, ehuru de i krigs- och efterkrigstid varit till stor välsignelse. Man har också ställt frågan, vilket klientel som passar för fostran i pojkrepublik, och härvid har det framhållits, att denna vårdform endast lämpar sig för mera robusta och hårdföra ynglingar, medan de känsliga och vecka behöva tagas om hand i mera hemlika förhållanden.

Några jämförande synpunkter på italiensk och svensk kriminalvård.

För en svensk, som kommer från ett land med en sjudande och delvis ganska upprörd diskussion kring här aktuella fångvårdsfrågor, är det av intresse att i ett främmande land få göra iakttagelser och jämförelser. Bland annat är det nyttigt att konfronteras med det faktum, att de egna problemen ha begränsad räck-

vidd. Man är alltför benägen att som kriminologiens universella problem betrakta de närliggande svårigheterna och frågeställningarna, och man glömmer alltför lätt, hur föga internationell kriminologien är och har beroende av de nationella och historiska förutsättningar ett lands straffrätt och kriminalvård är och måste vara. Detta icke så att förstå som om det skulle vara svårt att spåra ett samband mellan italiensk och svensk utveckling i brottsbekämpandet. Tvärtom är detta samband mycket tydligt, och man märker, hur mycket i båda länderna kan föras tillbaka på den italienska kriminologiens pionjäer och den positiva skolans reformprogram. I Italien är vördnaden för positivisterna stor, och även om den fascistiska statsläran och ideologien i mycket satt sin prägel på ännu gällande straffrätt, är dock även här arvet från positivisterna iögonenfallande. Att 1900-talets svenska strafflagstiftning fått väsentliga impulser från utlandet är ju känt, och sambandet mellan t. ex. de svenska tidsbestämda straffrättsliga reaktionerna och de italienska skyddsåtgärderna är påtagligt.

Men svensk och italiensk lagstiftning ha gått olika vägar. Medan Sverige kommit att framstå som de oförberedda reformernas land, där lagstifternas goda vilja icke motsvarats av de ekonomiska resurserna och praktiska möjligheterna och där senare försummelser och andra kända förhållanden bragt programmet i misskredit, framträder åter i den genomarbetade och länge förberedda italienska strafflagen det systematiska, konserverande och organisatoriska draget, en förkärlek för gränsdragningar och en motvilja mot att släppa fram det prövande och eventuellt experimenterande omdömet. Individualiseringen av brottsbehandlingen har i Sverige blivit ett rätt flytande begrepp, som i den praktiska tillämpningen ofta skapat villrådighet och otrygghet. I Italien åter synes man — i vad gäller vuxna brottslingar — vara benägen att låta individualiseringen krympa samman till en stel klassificering.

Såvitt man kan bedöma av ytliga studiereseintryck är i Italien kriminaliteten och kriminalvården icke den oroskälla som i vårt land men heller icke föremål för den intensiva diskussion, som hos oss måhända är ett tecken på att de negativa erfarenheterna behövts som kunskapskälla och stimulans. Vid en jämförelse bör man emellertid icke förbise den inverkan kriget haft. Det är givet, att i ett land, där kriget gått fram, kriminalvård och abnormvård komma att framstå som andrarangsintressen.

Ett exempel på den olika utformningen i de båda länderna av en och samma idé är det till tiden obestämda frihetsberövandet. Medan hos oss såväll ungdomsfängelse som sådana straffrättsliga reaktioner som förvaring och internering äro till tiden icke fixerade, är i Italien ett straff alltid tidsbestämt och skiljer sig både principiellt och reellt skarpt från frihetsberövande genom skydds-

åtgärder, vilka äro lika obönhörligt tidsobestämda, så länge den sociala farligheten anses bestå. Vi ha i Sverige gjort den erfarenheten, att det till tiden obestämda frihetsberövdandet icke är den tillgång i brottsbekämpandet, som man räknat med, och att det har allvarliga psykologiska nackdelar, som man förbisett. Man har hos oss i praktiken måst taga hänsyn härtill och delvis korrigera domens obestämdhet, och man avvaktar den stund, då även lagstiftningen tar hänsyn till de gjorda erfarenheterna. Vi ha väl även närmat oss den uppfattningen, att den sociala farligheten, tänkt som en biologisk egenskap och alltså fastställbar och på förhand beräknelig, är en konstruktion. Vissa tecken synas tyda på liknande erfarenheter i Italien.

Man syntes i Italien ha mera än hos oss förankrat både straffrättsskipning och kriminologisk forskning i klassificeringen. Arvet från positivisterna och deras tid — mosaikpsykologiens samt den diagnosticerande och terapilösa psykiatris tid — torde här haft en tyngande och hämmande inverkan, men ännu mera torde betytt, att studiet av brottslingen under straffavtjänandet — hans reaktioner och fortsatta utveckling och mottaglighet för behandling — i så ringa utsträckning utnyttjat psykologisk och psykiatrisk sakkunskap. Kriminalpsykiatrin har huvudsakligen tilldelats diagnosticerande och klassificerande uppgifter och hållits utanför straffanstalterna, och man synes i stort sett gått miste om de inblickar i fångarnas psyke, som i Sverige givit och ännu mera kommer att ge nya synpunkter på kriminalpsykologin och fångbehandlingen. Att den rättspsykiatriska rådgivningen vid domstolarna inskränkts på ett sätt som för oss är helt främmande har redan berörts.

Över huvud taget framträdde vid en jämförelse mellan svenska och italienska förhållanden fördelarna av den svenska rättspsykiatriska organisationen med specialister i kontakt med det interna fångvårdsarbetet, straffverkställigheten och dess problem. Den psykiatriska vården lyste påtagligt med sin frånvaro i de italienska fångvårdsanstalterna. Ett närmare och längre studium av klientelet skulle säkerligen avslöja konsekvenserna härav. Men redan vid ett kort resestudium fick man ett starkt intryck av nackdelarna av denna ordning med bristen på specialiserade fängelsepsykiatrer. Ett exempel på det otympliga och ineffektiva i systemet var de talrika observationsfallen från fångelserna, som jag stötte på, bl. a. på Montelupo. Man behöver icke ha mycken inblick i fängelsepsykiatri för att förstå, hur ineffektiva dessa undersökningar måste bli, som dock innebära igångsättande av en omständlig och kostsam apparat. Utan kännedom om fängelsemiljön och dess speciella problem kan en psykiater knappast bedöma från fångelser härrörande fall av psykisk oro och ge anvisningar och råd. Det är också givet, att urvalet av för observation remitterade fall måste bli ojämnt och föga rationellt och att observation och därmed behandling ofta dröjer eller ute-

blir, där snabba åtgärder varit behövliga, men att också en onödig förflyttningsprocedur emellanåt sättes i gång i situationer, som för en fängelsepsykiater skulle te sig föga komplicerade.

Kroppssjukvården i fängelserna var däremot ett av de mest tilltalande dragen i den italienska kriminalvården. Här hade man goda resurser, och även för specialistbehandling var väl sörjt. En svensk kunde icke undgå att här tänka på, vilken skamfläck fängelsesjukvården utgör i ett land, med eljest hög medicinsk standard, och fråga sig: „Huru länge?“

Vården av straffriförklarade på kriminalhospital och sinnessjukhus får i Italien formellt sin prägel av att anstaltsinterneringen är en av strafflagen påbjuden och av domaren till minimi-tiden utmätt säkerhetsåtgärd. Här framträder det fasthållande vid teoretiska utgångspunkter på bekostnad av människan, som är en av de mindre tilltalande sidorna i den italienska kriminologin, både i dess programmässiga teser och i dess tillämpning i strafflagen. Även om läkare och vårdare äro angelägna att icke låta kriminalpatienterna bli missgynnade, är det tydligt, att de formella gränserna, hänsynen till rymningsmöjligheter o. dyl. måste verka hämmande, och det är också givet, att inför ett klientel av ur terapeutisk synpunkt svåra fall (de framskridna psykoserna syntes dominera) den medicinska aktiviteten måste hållas tillbaka av vetskapen, att en eventuell förbättring ej kan göras fruktbarande i verksamhet utom anstalten.

Den italienska vården av kriminell eller eljest urspårad ungdom framstod som i flera avseenden föredömlig. Ungdomarna omhändertogs på ett relativt tidigt stadium, innan missanpassningen hunnit fixeras i kriminella vanor. De fingo som regel stanna på samma anstalt under flera år och sluppo det oscillerande mellan anstalt och hem, mellan anstalter på olika orter och mellan anstalter av olika typer, som så ofta förekommer i Sverige och verkar så förstörande. Slutligen — och det framstod som det kanske mest betydelsefulla vid en jämförelse med förhållandena i Sverige — var yrkesutbildningen en realitet på de italienska centri di rieducazione dei minorenni.

I Italiens ungdomsdomstolar möter man en för oss främmande företeelse, en specialdomstol med som uppgift både straffrättskipning och administrativa åtgärder och i nära kontakt med verkställigheten av de av domstolen beslutade åtgärderna. Här sammanföras uppgifter, som i vårt land äro splittrade på flera olika organ, barnavårdsnämnder, allmänna domstolar m. fl. Genom sin nära kontakt med anstalten och dess klientel torde en specialdomstol av denna art ha större förutsättningar än de allmänna domstolarna att bedöma de speciella ungdomsproblemen.

Den sympatiska och mycket omtalade „pojkrepubliken“ är ett experiment av det största intresse (särskilt den ekonomiska uppfostran, en i svensk ungdomsvård så försummad uppgift) men är naturligtvis icke representativ för italiensk ungdomsvård, lik-

som dess klientel ej heller är representativt för asocial ungdom. Den är ett exempel på vad kristen idealism och propagandambition kan, med stöd av den katolska kyrkans inflytande och ekonomiska hjälpkällor, åstadkomma av ett miljöskadat men urvalt klientel.

Som exempel på olikheter mellan de båda länderna kan nämnas, att simulation av psykisk sjukdom betraktades som ett problem av betydelse i Italien, medan man där syntes stå främmande för sådana för oss synnerligen aktuella problem som rymnings-billån-företeelsen. Beträffande simulation kunde jag icke frigöra mig från den misstanken, att avsaknaden av fängelsepsykiatrisk erfarenhet här spelade in och att man var alltför snabb att ställa diagnosen simulation, när efter förflyttning, och miljöbyte ett reaktivt psykiskt sjukdomstillstånd avklingade. Vad åter angår rymnings-billånproblemet annoterade jag, att man ingensådes framhöll rädslan för konsekvenserna straff eller indragna friheter som orsak till den ringa rymningsfrekvensen. Man påpekade istället det utsiktslösa i rymningsförsök. Antingen misslyckades de omedelbart, eller också blev vederbörande rymmare observerad och återförd till anstalten. Bakom denna förklaring tyckte man sig skönja, att polismakten sannolikt hade bättre och snabbare resurser än i Sverige. Möjligen böra även geografiska och folkpsykologiska faktorer tagas med i beräkning. Att billån icke var någon farsot i Italien var tydligt för en bilkörande resenär, som överallt fick det beskedet, att bilen kunde man gott lämna kvar utomhus nattetid, blott allt bagage toges ur den. Det ringa intresset för bilar från rymlingars sida förklarades med, att dessa i allmänhet icke voro motorkunniga.

Bland olikheter må i övrigt framhållas, att i Italien den vetenskapliga kriminologiska forskningen syntes vara föremål för statens stöd och uppmuntran.

Möjligen skulle man — med turistens vanliga benägenhet för folkpsykologiska generaliseringar — vilja ur gjorda iakttagelser utläsa en allmän skillnad i inställningen till samhällelig människovård. Det frapperade mig emellanåt i Italien, att man där på samhällsvården anlade synpunkter, som för en svensk tedde sig krassa och chockerande. Det lönsamma fick så stor betydelse. Man lade ned ansträngningar och pengar på eliten inom en kategori, medan problembarnen icke kunde påräkna lika aktivt intresse. Där icke personlig värme och entusiasm hos ledaren satte sin prägel på verksamheten, kunde samhällsvården — rationell, hygienisk och korrekt — präglas av en likgiltighet för individen, som icke var försumlighet utan system. (Liknande iakttagelser gjorde en reskamrat som studerade barnavård). Kanske får detta föras tillbaka icke så mycket på verkningar av fascistregim och krig som på det faktum, att Italien är ett överbefolkat land, där den enskilde individen ej får samma värde som i vårt folkknappa land.